

اَجَل در قرآن و حدیث

دریچه‌ای به ابدیت

علی اسماعیل پور

انتشارات دهسرا

ناشر منتخب سالهای ۷۹، ۸۵، ۸۷، ۸۹ و ۹۰

سرشناسه	: اسماعیل پور، علی، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: اجل در قرآن و حدیث: درپچه‌ای به ابدیت / علی اسماعیل پور.
مشخصات نشر	: رشت : دهسرا، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۷-۲۵۸-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: مرگ -- وقت -- جنبه‌های قرآنی
موضوع	: مرگ -- وقت -- احادیث
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ الف ۳ / م۳ / BP۱۰۳
رده بندی دیویی	: ۲۹۷ / ۱۵۹:
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۲۲۴۸۹:

- نام کتاب : اجل در قرآن و حدیث (درپچه‌ای به ابدیت)
- مولف : علی اسماعیل پور
- ناشر: انتشارات دهسرا (ناشره‌تخب سالهای ۷۹، ۸۵، ۸۷، ۸۹ و ۹۰)
- تلفن: ۰۲۲۴۰۰۵۵-۲۲۴۰۹۷۱-۲۲۴۰۳۱ • تلفکس: ۰۱۳۱-۲۲۴۱۹۷۱
- دفتر مرکزی: رشت، خ لاکانی، مجتمع کاسپین
- شعبه ۲: رشت، خ لاکانی، ابتدای خیابان هفده شهریور
- حروفچینی و صفحه آرایی: انتشارات دهسرا
- طرح جلد: کانون تبلیقاتی دهسرا www.DEHSARA.com
- نوبت چاپ، تاریخ انتشار: چاپ اول، سال ۱۳۹۲
- شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
- تعداد صفحات، قطع: ۱۶۰ صفحه، وزیری
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: لیتوگرافی همراهان، چاپ توکل
- شماره استاندارد بین المللی کتاب: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۷-۲۵۸-۷
- ISBN: 978-964-197-258-7
- قیمت در سراسر کشور: ۹۵۰۰ تومان

www.DEHSARA.com

کلیه‌ی حقوق قانونی و شرعی برای مؤلف و ناشر محفوظ می‌باشد و هیچ شخص حقیقی یا حقوقی، حق تکثیر تمام یا قسمتی از این اثر را نداشته و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۵	تمهید: مباحث اُجلی
۱۶	أجل از دیدگاه لغت شناسان

بخش اول / مباحث قرآنی

۲۰	فصل اول: کاربرد واژه «أجل» در قرآن
۲۰	فهرست شماره ۱: أجل و مشتقات آن
۲۳	فهرست شماره ۲: فهرست سیاق آیات
۲۵	واژه أجل و چگونگی کاربرد آن در قرآن
۲۶	جدول شماره ۱: میزان تکرار آن در قرآن

۲۷	فصل دوم: آیات أجل در روش تفسیری قرآن به قرآن
۲۸	الف- أجل قریب و معنای آن
۳۰	ب- أجل الله در قرآن کریم
۳۳	ج- أجل معدود و موضوع «رستاخیز»
۳۴	د- أجل بطور مطلق و معانی آن در قرآن
۳۶	هـ- ارتباط «قیامت» با «أجل»

۳۸	فصل سوم: أجل اُمت‌ها از دیدگاه قرآن
۳۸	قرآن و هویت جامعه
۴۱	أجل اُمت‌ها و انواع آن
۴۳	دیدگاه بعضی از علمای اسلامی معاصر

۴۵	فصل چهارم: أَجَلُ مُسْمَى از دیدگاه قرآن
۴۵	نقش اعمال نیک در تأخیر أَجَل
۴۶	قوم نوح و سبب تقدیم اجلشان
۴۶	آسمان‌ها و زمین و أَجَل آن دو
۴۸	أَجَل و اثبات حکمت پروردگار
۴۹	أَجَل یا نشانه هدایت و رحمت
۵۰	أَجَل و مهمترین آیه قرآنی آن
۵۱	فصل پنجم: قرآن و بیان دو أَجَل برای انسان
۵۱	تفاوت أَجَل انسان با أَجَل آسمان‌ها و زمین
۵۲	تفاوت دو أَجَل از دیدگاه علمای اسلام
۵۶	نقل اقوال گذشتگان در تفسیر ..
۵۷	المیزان و وجوه احتمالی آیه
۵۷	نقش ائمه در حل معضلات قرآنی
۶۰	ضرورت وجود هادی در بحث أَجَل
۶۲	معصومین و تفسیر دو أَجَل
۶۵	چهار تفاوت میان دو أَجَل
۶۵	قول شاذ و نادری در تفسیر دو أَجَل
۶۶	جمع میان دو گونه روایات
۶۸	تَعَدُّد یا وَحْدَتِ أَجَل
۶۹	دو أَجَل یا یک أَجَل در دو جلوه گوناگون
۷۰	عَلَمَةُ طِباطِبَائِي و تفسیر أَجَل مُسْمَى
۷۱	أَجَل مسمی و عدم اختصاص آن به عالم امر
۷۴	أَجَل الله یا مطلقِ أَجَل
۷۵	انسان و دو سرنوشت او
۷۶	نظام آفرینش و حقایق قطعی الوقوع آن

۷۷	ارتباط تغییر سرنوشت با موضوع اجل
۷۸	اصل «بداء» و مبنای قرآنی آن
۷۸	قرآن و محو و اثبات امور
۸۲	مدلول آیه از دیدگاه بعضی از علمای حاضر

بخش دوم / مباحث حدیثی

۸۶	فصل اول: عوامل مؤثر در تأخیر اجل آدمی
۸۶	علم‌پرستی و نفی علل و عوامل معنوی
۸۷	علل مادی و نقش آن در تأخیر اجل
۸۸	تأثیر علل و عوامل معنوی در تأخیر اجل
۸۹	اجل و تأثیر اعمال گوناگون در آن
۹۱	گناه و سلب نعمت حیات
۹۲	نقش گناه در کوتاهی عمر
۹۳	فصل دوم: علل معنوی افزایش طول عمر
۹۳	۱- صله رحم
۹۳	الف- پنج روایت در نقش صله رحم
۹۶	ب- چگونگی تأثیر صله رحم در تأخیر اجل
۹۷	۲- صدقه
۹۷	الف- صدقه و نقش آن در اجل
۹۸	ب- دو داستان از زندگی حضرت عیسی <small>علیه السلام</small>
۱۰۹	ج- پیش‌گویی عیسی و علت عدم تحقق آن
۱۰۳	د- دو اجل در دو لوح
۱۰۵	۳- نیت خوب و پسندیده
۱۰۷	۴- احترام به پدر و مادر
۱۰۷	الف- خلیفه عباسی و علت کوتاهی عمرش
۱۰۹	ب- طول عمر به دلیل احترام به والدین

- ۵- زیارت قبر امام حسین علیه السلام ۱۰۹
- ۶- بُر و نیکی در حق دیگران ۱۱۰
- ۷- اجتناب از ظلم و ستم ۱۱۱
- ۸- طهارت و وضو داشتن ۱۱۲
- ۹- حسن خلق و اخلاق نیکو ۱۱۲
- الف- اصل عمل و عکس العمل ۱۱۳
- ب- فرعون و علت مهلت دادن به وی ۱۱۳
- ۱۰- دعا ۱۱۳
- ۱۱- توبه ۱۱۵
- الف- شأن نزول آیه توبه ۱۱۵
- ب- توبه قوم یونس از نظر امام رضا علیه السلام ۱۱۶
- پیوست ها: ۱۱۷
- پیوست شماره ۱: اصل بداء و اهمیت آن در فرهنگ اسلامی ۱۱۸
- کتاب هایی در معرفی اصل بداء ۱۱۹
- یهود و عدم تغییر سرنوشت و أَجَل آدمی ۱۲۱
- بداء در لغت ۱۲۴
- بداء در آئینه کلام متکلمین امامیه ۱۲۷
- نتیجه نهایی بحث بداء ۱۳۰
- پیوست شماره ۲: أَجَل و مسائل فقهی آن در قرآن کریم ۱۳۱
- واژه أَجَل و احکام فقهی عده ۱۳۲
- پیوست شماره ۳: أَجَل در قلمرو کلام منظوم ۱۳۶
- أَجَل یا مطلوب نهایی در آئینه کلام برخی از شاعران ۱۳۸
- فهرست آیات ۱۴۱
- فهرست روایات ۱۴۵
- فهرست اشخاص و فِرَق ۱۴۷
- فهرست منابع و مآخذ ۱۵۴

از قعر گل سیاه تا اوج زحل
بیرون جستم زقید هر مکر و حیث
کردم همه مشکلات گیتی را حل
هر بند گشاده شد مگر بند آجل

«ابن سینا»

در میان موضوعات مختلف علوم قرآنی موضوع «أجل» از ویژگیهای منحصر به فردی برخوردار است. متکلمین و فلاسفه از موضوع «أجل» گفتگو کرده و آن را به دو قسم «أجل طبیعی» و «أجل اختراعی» تقسیم نموده و در مقام بیان تفاوت آن دو به بحث و گفتگو پرداخته‌اند؛ فقها با عنایت به موارد کاربرد واژه «أجل» در آیات الاحکام قرآن کریم در خصوص عده طلاق و وفات و سر رسیدن دین و بدهی گفتگو کرده‌اند؛ ادیبان و شاعران از پدیده مرگ به عنوان «أجل» یاد کرده و ضمن ارائه سیمایی خاص از «أجل» جهان بینی و نوع تلقی و نگرش خود را نسبت به نظام آفرینش و حیات برین پس از مرگ ترسیم نموده‌اند؛ و بالاخره مفسران در ذیل آیاتی از قرآن کریم که در آنها به واژه «أجل» اشاره شده است، علاوه بر ارائه مباحث گوناگون در زمینه معارف عقلی مربوط به «أجل»، به دیگر جنبه‌های معرفتی «أجل» چون جنبه‌های «لغوی» و «روائی» آن نیز توجه نموده‌اند، بطوری که کتب تفسیری سبعه و سنی مشحون از معارف بلند در مباحث یاد شده است.

نگارنده نیز بنا به دلایل مشروحه ذیل «أجل» را بعنوان موضوعی مستقل از سایر موضوعات قرآنی، در این کتاب مورد بحث و بررسی قرار داده است:

۱) اهمیت شناخت پدیده «أجل» بعنوان یک مبحث فکری و معرفتی در مباحث «معادشناسی»

۲) دریافت و استنباط نحوه‌ی تلقی قرآن کریم از این پدیده؛

۱۲) توجیه عقلانی آجل و انواع آن با بهره‌مندی از اندیشه‌های بلند و ژرف متکلمین و فلاسفه اسلامی؛

۱۴) برخورداری حیات فردی و اجتماعی انسانها از آثار و تبعات مفید و سودآور اخلاقی و تربیتی این مبحث قرآنی بویژه اثر مطلوب و کمال آفرینی که از رهگذر شناخت عوامل مؤثر در آجل آدمی نصیب محقق می‌شود.

این کتاب در دو بخش اصلی تدارک و ارائه شده است. در بخش اول که به مباحث قرآنی اختصاص یافته مبنای کار یک تحقیق موضوعی در قرآن با روشی به شرح ذیل بوده است:

۱) تهیه فهرستی دقیق از نشانی آیاتی از قرآن کریم که عین کلمه «آجل» در آنها بکار رفته است؛

۲) تهیه فهرستی تکمیلی از نشانی آیاتی از قرآن کریم که کلمات هم خانواده «آجل» در آنها بکار رفته است؛ زیرا تنها راه تدبیر صحیح و مثمر در قرآن کریم دست یافتن به توضیح و بیان مفاهیم و معارف هر آیه از قرآن با استفاده از نظایر آن آیه در دیگر مواضع قرآن کریم است، و بهترین و مطمئن‌ترین شیوه برای دسترسی به نظایر در قرآن، همانا بهره‌گیری از پدیده تکرار کلمه موضوع در آیات و سوره‌های مختلف و مشترکات لفظی آیات، از جمله حضور کلمات هم خانواده کلمه اصلی موضوع تحقیق، خواهد بود.

۳) تلفیق دو فهرست مذکور و مرتب گردانیدن آیات، به ترتیب آخر به اول قرآن؛ زیرا با استمداد از این ترتیب مُحقق می‌تواند در مسیر تحقیق موضوع مورد نظر قرآن کریم همواره از آیات مکی به مدنی و از بیان‌های اجمالی قرآن به بیان‌های تفصیلی سیر کند.

۴) قرار دادن فهرست‌ها در دو جدول جامع و گویا و مشتمل بر شماره ردیف آیات اصلی؛ نشانی دقیق آیات عین کلمه یا کلمات هم خانواده موضوع تحقیق که در هر آیه اصلی به کار رفته؛ و محدوده سیاق آیات اصلی موضوع تحقیق، زیرا، فهم صحیح هر آیه

از قرآن کریم و کمال نسبی دریافت محقق از مفاهیم آن، منوط و مشروط به تدبر کافی در سیاق آن آیه خواهد بود.

۵) تهیه و تکمیل فیش‌های تحقیق موضوعی و مفهوم‌یابی از آیات اصلی و فرعی موضوع تحقیق مطابق الگوهای عملی ارائه شده در المیزان علامه طباطبائی^۱ و مقایسه نتایج تحقیق با نظرات مفسران عظام و دیگر علمای اسلامی.

برای تهیه فهرست‌ها و تعیین محدوده سیاق‌های آیات قرآنی و تدارک فیش‌های تحقیق موضوعی از مقاله «روش‌های مطالعه و تحقیق در قرآن مجید» استفاده شده است.^۱ و اما بخش دوم کتاب که اختصاص به مباحث حدیثی دارد بشرح ذیل تهیه و تنظیم گردیده است:

۱) تهیه فهرستی از نشانی روایات در کتب حدیثی که کلمه «أجل» یا کلمات هم خانواده آن در آنها بکار رفته است که این امر نیز با برخورداری از کتاب معجم بحار الانوار عملی گردید.

۲) مرتب گردانیدن روایات براساس موضوع مورد اشاره آنها؛

۳) مفهوم‌یابی از متن روایات و نقد و بررسی آنها؛

۴) استفاده از تفاسیر روائی مانند نورالثقلین، برهان و غیره که در ذیل آیات أجل متذکر بیانات حضرات معصومین^{علیهم‌السلام} گردیده‌اند؛

ضمناً برای اینکه تحقیق عرضه شده از جامعیت لازم برخوردار باشد مباحث کلامی، فقهی و ادبی موضوع «أجل» در سه پیوست جداگانه ضمیمه کتاب شده است.

در پایان ذکر این نکته ضرورت دارد که شالوده‌ی اصلی این کتاب - پیش از این - با عنوان «أجل در قرآن و حدیث» توسط نگارنده بعنوان موضوع پایان نامه جهت اخذ مدرک تحصیلی «کارشناسی ارشد»

۱- لسانی فشارکی، محمدعلی، «روشهای مطالعه و تحقیق در قرآن مجید»، هشتمین کنگره بزرگداشت علامه طباطبائی و بررسی آثار و افکار ایشان، تبریز، ۱۳۷۲ ش.

در رشته «قرآن و حدیث» با راهنمایی استاد گرانمایه جناب آقای دکتر محمدعلی لسانی فشارکی در سال ۱۳۷۵ در دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج تهیه و ارایه گردیده است که اکنون اصلاحات و اضافات و با همان عنوان «أجل در قرآن و حدیث» به پیشگاه شما خوانندگان محترم تقدیم می‌گردد.

رشت - علی اسماعیل پور

۱۳۹۲

www.ketab.ir